

Δ. ΚΑΡΑΝΤΙΝΟΣ

**ΜΙΑ ΕΡΕΥΝΑ ΚΑΤΑΝΟΜΗΣ
ΤΟΥ ΠΛΟΥΤΟΥ
ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗ ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ**

Δ. ΚΑΡΑΝΤΙΝΟΣ

ΜΙΑ ΕΡΕΥΝΑ ΚΑΤΑΝΟΜΗΣ ΤΟΥ ΠΛΟΥΤΟΥ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗ ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Το άρθρο που ακολουθεί παρουσιάζει τα αποτελέσματα μιας μικρής κλίμακας δειγματοληπτικής έρευνας πάνω στην κατανομή του ιδιωτικού πλούτου. Το άρθρο είναι χωρισμένο σε 8 ενότητες. Οι τρεις πρώτες αναλύουν το πρόβλημα της ανισοκατανομής του πλούτου, εξετάζουν κριτικά τις δειγματοληπτικές έρευνες και παρέχουν πληροφορίες για τους στόχους και το σχεδιασμό της δειγματοληπτικής έρευνας. Οι υπόλοιπες πέντε ενότητες παρουσιάζουν τα αποτελέσματα της έρευνας.

Ανάμεσα στα αποτελέσματα αυτά, βασικής σημασίας είναι ότι ο πλούτος κατανέμεται εξαιρετικά άνισα μέσα στο δείγμα και ότι το μεγαλύτερο μέρος της ανισότητας ερμηνεύεται από την ανισοκατανομή του εισοδήματος από απασχόληση. Αντίθετα δύο παράγοντες που από παράδοση συνδέονται με την ανισοκατανομή του πλούτου, η ηλικία και η κληρονομιά, ερμηνεύουν ένα μικρό μόνο μέρος της συνολικής ανισότητας.

Περιεχόμενα:

1. Εισαγωγή
2. Οι δειγματοληπτικές έρευνες σαν μέθοδοι προσδιορισμού κατανομών πλούτου.
3. Σκοπός, ορισμός και σχεδιασμός της έρευνας
4. Ενδείξεις για την κατανομή του πλούτου: η συνολική κατανομή
5. Η σύνθεση της καθαρής αξίας
6. Ανάλυση της ανισότητας σε παράγοντες συνεισφοράς
7. Ανάλυση της ανισότητας κατά πηγές πλούτου
8. Μερικές τελικές παρατηρήσεις.

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η ανισοκατανομή του εισοδήματος και του πλούτου ήταν ανέκαθεν στο

κέντρο της προσοχής των κοινωνικών σχολιαστών. Οι λόγοι είναι ευνόητοι: η οικονομική ανισότητα έχει άμεση επίπτωση πάνω στις οικονομικές σχέσεις ενώ συχνά υπήρξε η αιτία κοινωνικών αναταραχών.

Παρά όμως την αυτονόητη σημασία του θέματος, οι οικονομολόγοι τουλάχιστον μέχρι πρόσφατα, δεν αφιέρωσαν στο πρόβλημα την προσοχή που θα περίμενε κανείς. Η εξήγηση γι' αυτό το παράδοξο θα πρέπει να αναζητηθεί αφ' ενός μεν στην πολυπλοκότητα του θέματος, αφ' ετέρου δε στην έλλειψη των αναγκαίων στατιστικών στοιχείων. Μαζί με αυτούς τους κύριους λόγους θα πρέπει ίσως να προσθέσουμε και την επικρατούσα πεποίθηση ότι το πρόβλημα της οικονομικής ανισότητας καλύτερα να αφηθεί να λυθεί από μόνο του, μέσα από τη διαδικασία της οικονομικής ανάπτυξης και την άνοδο του βιοτικού επιπέδου που αυτή επιφέρει.

Οι παραπάνω παράγοντες εμπόδισαν μέχρι πρόσφατα το θέμα της οικονομικής ανισότητας από το να λάβει κεντρική θέση στην οικονομική έρευνα.

Εάν θελήσουμε να ταξινομήσουμε έναν δεδομένο πληθυσμό σύμφωνα με την οικονομική δύναμη των ατόμων που τον απαρτίζουν, σαν κριτήριο γι' αυτή την ταξινόμηση μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε εναλλακτικά το εισόδημα, την κατανάλωση ή τέλος τον πλούτο.

Ο καθαρός πλούτος αποτελεί την πρώτη υποψήφια μεταβλητή για μια τέτοια ταξινόμηση γιατί μόνον ο πλούτος εκφράζει για ένα άτομο τη συνολική και άμεση ισχύ που έχει πάνω στους πόρους. Βέβαια η κατανομή του πλούτου αντανακλάται στην κατανομή του εισοδήματος μέσα από την κατανομή του εισοδήματος από περιουσία. Αλλά η αγοραστική ικανότητα που γεννιέται από την κατοχή περιουσίας δεν συλλαμβάνεται από την κατανομή του εισοδήματος.

Τα πλεονεκτήματα που απορρέουν από την κατοχή περιουσίας δεν χρειάζεται να αναφερθούν γιατί είναι αυτονόητα. Από τη σκοπιά της συνολικής οικονομικής ανισότητας, η συγκέντρωση του πλούτου παίζει καθοριστικό ρόλο. Ο πλούτος θεωρείται περισσότερο συγκεντρωμένος από το εισόδημα γιατί οι δυνάμεις-οικονομικές, κοινωνικές, πολιτικές-που αποφασίζουν για την κατανομή του είναι περισσότερο μόνιμες από αυτές που αποφασίζουν για την κατανομή του εισοδήματος.

Σχετικά με τους παράγοντες που συμβάλλουν στην συγκέντρωση του πλούτου, ο Meade¹ ανεγνώρισε τρεις μεγάλες κατηγορίες παραγόντων που επηρεάζουν την κατοχή και την κατανομή του κεφαλαίου ανάμεσα στα άτομα:

* Το άρθρο που ακολουθεί βασίζεται στα Κεφάλαια 6 και 7 της δημοσίευτης διδακτορικής μου διατριβής που με τίτλο "Aspects of income and wealth distribution in Greece" υποβλήθηκε για έγκριση στο Τμήμα Οικονομικών του Πανεπιστημίου Strathclyde στη Σκωτία, το 1982.

Η μικρής κλίμακας δειγματοληπτική έρευνα, τα αποτελέσματα της οποίας παρουσιάζονται εδώ, διενεργήθηκε την άνοιξη του 1980 και χρηματοδοτήθηκε από το Πανεπιστήμιο Strathclyde.

1. Meade, J.E., (1964) "Efficiency, Equality and the Ownership of Property", London, Allen and Unwin.

οικονομικούς, δημογραφικούς και κοινωνικούς παράγοντες. Μέσα σε κάθε μια από τις τρεις αυτές κατηγορίες παραγόντων λειτουργούν δυνάμεις προς αντίθετες κατευθύνσεις. Έτσι εάν στο μέλλον ο πλούτος θα κατανέμεται λιγότερο άνισα απ' ό τι σήμερα θα εξαρτηθεί από την έκβαση της πάλης ανάμεσα στις εξισωτικές και στις μη εξισωτικές δυνάμεις.

Ανάμεσα στους οικονομικούς παράγοντες, οι παρακάτω θεωρούνται σαν πρωταρχικής σημασίας:

1. Η επίδραση των εισοδημάτων από εργασία, που θεωρείται εξισωτικός παράγοντας με την προϋπόθεση ότι τα εισοδήματα αυτά θα αυξηθούν στο μέλλον τη συμμετοχή τους στο σύνολο των εισοδημάτων. Επειδή το εισόδημα από εργασία κατανέμεται λιγώτερο άνισα από τα εισοδήματα άλλων πηγών, το ποσοστό του εισοδήματος που θα αποταμιεύεται θα τείνει να γίνει το ίδιο για όλα τα άτομα.

2. Το ποσοστό του κέρδους. Αυτός ο παράγοντας έχει αρνητική επίπτωση πάνω στη συγκέντρωση του πλούτου, μιά και το ποσοστό κέρδους για τις μεγάλες περιουσίες είναι μεγαλύτερο από το αντίστοιχο ποσοστό για τις μικρές.

3. Η υποκείμενη συνάρτηση αποταμίευσης. Η επίδραση αυτού του παράγοντα μπορεί να είναι θετική ή αρνητική, ανάλογα με το αν η ροπή προς αποταμίευση διαφέρει και προς ποιά κατεύθυνση ανάμεσα στο εισόδημα από εργασία και στο εισόδημα από περιουσία.

Σ' αυτούς τους παράγοντες θα πρέπει να προσθέσουμε και έναν ακόμη, αν και δεν πρόκειται για καθαρά οικονομικό παράγοντα: τη μορφή των περιουσιακών στοιχείων.

Η μελλοντική συγκέντρωση του πλούτου θα εξαρτηθεί σε μεγάλο βαθμό από τις προτιμήσεις αυτών που επενδύουν τα κεφάλαιά τους. Υπάρχει ουσιαστική διαφορά αν κανείς αγοράζει ένα ηλεκτρικό ψυγείο για παράδειγμα, από το αν αγοράζει μετοχές δεδομένου ότι στην τελευταία περίπτωση υπάρχουν μερίσματα που μπορούν να επανεπενδυθούν και να συμβάλλουν έτσι στην αύξηση της περιουσίας. Στη Μ. Βρετανία, μέρος της τάσης για μεγαλύτερη ισότητα στην κατανομή του πλούτου, αποδίδεται στην αυξανόμενη σημασία του επονομαζόμενου «λαϊκού» πλούτου, δηλ. μετρητά, καταθέσεις σε τράπεζες, διαρκή καταναλωτικά αγαθά, ασφάλειες ζωής κλπ. σε βάρος των περισσότερο παραδοσιακών μορφών πλούτου.

Ανάμεσα στους κοινωνικούς και δημογραφικούς παράγοντες, ο Meade ανέδειξε τη σημασία του γάμου, των διαφορετικών ρυθμών γονιμότητας ανάμεσα σε πλούσιους και φτωχούς καθώς και τη σημασία των εθίμων της κληρονομιάς. Ο γάμος θεωρείται μη εξισωτικός παράγοντας μιά και τα άτομα που παντρεύονται συνήθως προέρχονται από την ίδια κοινωνική τάξη¹. Η επίδραση των διαφορετικών ρυθμών γονιμότητας, μπορεί να είναι θετική ή αρνητική, ανάλογα με το αν οι πλούσιοι παράγουν περισσότερα παιδιά (εξισωτική

1. Atkinson, A.B., (1972), "Unequal Shares". Allen Lane, The Penguin Press.

επίδραση) ή λιγώτερα παιδιά από τους φτωχούς (μη εξισωτική επίδραση).

Περισσότερο σπουδαίος παράγοντας όμως θεωρείται ο τρόπος με τον οποίο ο πλούτος μεταφέρεται από γενιά σε γενιά.¹ Σχετικά με τα έθιμα της κληρονομιάς μπορούμε να φαντασθούμε δυο ακραίες καταστάσεις. Στην πρώτη περίπτωση, η περιουσία μοιράζεται ίσα ανάμεσα στους συγγενείς ή τους κληρονόμους του αποθανόντα και στη δεύτερη περνά στα χέρια του πρωτότοκου παιδιού. Στην πρώτη περίπτωση, η συγκέντρωση του πλούτου μειώνεται, ενώ στη δεύτερη αυξάνεται.

Στις εμπειρικές έρευνες πάνω στην κατανομή του πλούτου, η κληρονομιά εμφανίζεται σαν ο κύριος παράγοντας που αποφασίζει το μέγεθος της περιουσίας ενός ατόμου.

Σε μια προσπάθεια να ποσοτικοποιήσουν την επίδραση της κληρονομιάς, οι Harbury και Mc Mahon κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι οι αυτοδημιούργητοι ανάμεσα στους πολύ πλούσιους είναι μια μικρή μειοψηφία, μικρότερη από το ένα τρίτο του συνόλου.²

2. Οι δειγματοληπτικές έρευνες σαν μέθοδοι προσδιορισμού κατανομών πλούτου.

Γενικά υπάρχουν δύο τρόποι για να σχηματίσουμε μια εικόνα των περιουσιακών στοιχείων ενός πληθυσμού. Μπορούμε είτε να βασισθούμε στο επίσημο υλικό πάνω σε περιουσιακά στοιχεία που περιέχεται στις εκδόσεις των Φορολογικών Υπηρεσιών, είτε να συλλέξουμε πρωτογενείς πληροφορίες μέσα από δειγματοληπτική έρευνα.

Οι περισσότερες από τις μελέτες που έχουν γίνει σχετικά με το θέμα, χρησιμοποιούν στοιχεία φορολογίας. Επειδή μάλιστα από τα στοιχεία αυτά συνήθως δεν μπορεί να εξαχθεί η κατανομή του πλούτου, χρησιμοποιούνται έμμεσοι μέθοδοι γι' αυτό το σκοπό. Δυο τέτοιες μέθοδοι που συναντάμε στη βιβλιογραφία είναι η προσέγγιση με βάση το εισόδημα από επένδυση και η μέθοδος με βάση το φόρο μεταβίβασης περιουσίας.³

Δυστυχώς καμμία από τις δύο αυτές μεθόδους δεν είναι εφαρμόσιμη στην Ελληνική περίπτωση. Αναλυτικά στοιχεία του φόρου κληρονομιάς δεν δημοσιεύονται, ενώ μια προσέγγιση με βάση το εισόδημα από επένδυση αναγκαστικά θα περιοριζόνταν μόνο στα εισοδήματα από οικοδομές, από μερίσματα μετοχών και από ενοικίαση γης. Θα έμεναν δηλαδή εκτός ανάλυσης στοιχεία όπως το εισόδημα από αυτοαπασχόληση (το τμήμα που προέρχεται από επένδυση κεφαλαίου) καθώς και περιουσιακά στοιχεία που δεν φορολογούνται, όπως για παράδειγμα οι καταθέσεις στις Τράπεζες.

1. Stiglitz, J.E., (1969), "Distribution of Wealth Among Individuals", *Econometrica*, Vol. 37.

2. Harbury, C.D., and McMahon, P.C., (1973), "Inheritance and the Distribution of Personal Wealth in Britain", *Economic Journal*.

3. Και οι δύο μέθοδοι περιγράφονται στο: Atkinson, A.B. and Harisson, A.J., (1978), "The Distribution of Personal Wealth in Britain", Cambridge University Press.

Κατά τα τελευταία χρόνια διενεργήθηκαν δειγματοληπτικές έρευνες για την κατανομή του πλούτου σε ορισμένες ανεπτυγμένες χώρες όπως στις ΗΠΑ στη Μ. Βρετανία, στον Καναδά, στην Αυστραλία, κλπ.¹ Σε μερικές από αυτές τις έρευνες διερευνήθηκε ταυτόχρονα και το εισόδημα και ο πλούτος των νοικοκυριών, ενώ σε άλλες δόθηκε έμφαση στην εξέταση των επενδυτικών προτιμήσεων των αποταμιευτών.

Οι δειγματοληπτικές έρευνες προσδιορισμού των περιουσιακών στοιχείων συγκεντρώνουν ορισμένα πλεονεκτήματα σε σχέση με τα έμμεσα στοιχεία που μπορούν να αποκτηθούν από τις δηλώσεις του φόρου κληρονομιάς.

Πρώτον, παρέχουν μια πλήρως αντιπροσωπευτική κατανομή του πληθυσμού. Τα επίσημα στοιχεία, όντας παρα-προϊόν της φορολογίας σπάνια είναι αντιπροσωπευτικά ολόκληρου του πληθυσμού μια και συνήθως υπάρχουν αφορολόγητα όρια που εξαιρούν από την υποχρέωση δήλωσης ένα τμήμα του πληθυσμού.

Δεύτερον, τα ερωτηματολόγια μπορούν να σχεδιασθούν κατά τέτοιο τρόπο, ώστε να παράγουν πληθώρα πληροφοριών σχετικά με το άτομο και τα περιουσιακά του στοιχεία. Οι πληροφορίες που εξάγονται από τις φορολογικές δηλώσεις περιορίζονται μόνον στα χαρακτηριστικά εκείνα του ατόμου και στα περιουσιακά του στοιχεία που είναι απαραίτητα για τον υπολογισμό του φόρου.

Φυσικά υπάρχουν και μειονεκτήματα. Οι πηγές σφαλμάτων στις δειγματοληπτικές έρευνες κατανομής πλούτου μπορούν να χωρισθούν σε τρεις κατηγορίες: δειγματοληπτικά σφάλματα, σφάλματα από χαμηλή ανταποκρισιμότητα και τέλος σφάλματα από παράγοντες όπως η ανθρώπινη αδυναμία και η αναποτελεσματικότητα.

Τα σφάλματα που οφείλονται σε ανθρώπινη αδυναμία αρχίζουν με το σχεδιασμό του ερωτηματολογίου. Οι σχετικές ερωτήσεις πρέπει να είναι κατά τέτοιο τρόπο διατυπωμένες, ώστε να ελαχιστοποιείται ο κίνδυνος παρανόησης από τη πλευρά του ερωτώμενου. Ακόμη όμως και αν οι ερωτήσεις είναι κατάλληλα διατυπωμένες, ο ερωτώμενος είναι δυνατόν να παράγει λανθασμένη πληροφορία. Μπορεί να το κάνει αυτό είτε από εσκεμμένη ανειλικρίνεια, είτε γιατί όντως αδυνατεί να απαντήσει ορθά. Ανειλικρίνεια παρουσιάζεται στις περιπτώσεις που ο ερωτώμενος φοροδιαφεύγει, οπότε και υποεκτιμά την αξία των υπάρχοντων του γιατί φοβάται μήπως αυτά που δηλώσει γίνουν γνωστά στις Φορολογικές Αρχές.

1. Για τα αποτελέσματα των ερευνών, βλέπε, μεταξύ των άλλων:

Morgan, E.V., (1975), "Personal Savings and Wealth in Britain", Financial Times Ltd, London.

Townsend, P., (1979), "Poverty in the U.K.", Penguin Books

Podder, N. and Kakwani, N.C., (1976), "Distribution of Wealth in Australia", The Review of Income and Wealth, Series 22, No 1, March 1976.

Podoluk, J.R., (1974), "Measurement of the Distribution of Wealth in Canada", Review of Income and Wealth, Series 20, No. 1, March 1974.

Υποεκτίμηση των περιουσιακών στοιχείων μπορεί επίσης να προέλθει από άγνοια της τρέχουσας αξίας των στοιχείων ή και γιατί, απλά ο ερωτώμενος έχει ξεχάσει την απάντηση σε μια ερώτηση, που για παράδειγμα του ζητάει να θυμηθεί πόσα ξόδευσε για να αγοράσει ένα σπίτι ή ένα αυτοκίνητο πριν από αρκετά χρόνια.

Γενικά, οι δειγματοληπτικές έρευνες πλούτου βασίζονται στην καλή μνήμη των ερωτώμενων και αυτό μπορεί να αποτελέσει πηγή σφάλματος γιατί η ανθρώπινη μνήμη δεν είναι τέλεια.

Περισσότερο σημαντική πηγή σφαλμάτων θεωρείται η μη ανταπόκριση ή απλά η άρνηση απάντησης στο ερωτηματολόγιο. Από τα άτομα που θα επιλεγούν να πάρουν μέρος στην έρευνα, ένα ποσοστό θα αποφασίσει να μην συμμετέχει. Εάν τα άτομα αυτά αποτελούν τυχαίο δείγμα του πληθυσμού τότε δεν εισάγεται σφάλμα στο δείγμα. Η εμπειρία όμως των μέχρι σήμερα ερευνών δείχνει ότι διακύμανση του ρυθμού ανταπόκρισης δεν είναι άσχετη με τα κοινωνικοοικονομικά χαρακτηριστικά του ερωτώμενου. Έτσι οι ρυθμοί ανταπόκρισης των ελευθέρων επαγγελματιών είναι χαμηλότεροι του μέσου όρου με αποτέλεσμα να υποαντιπροσωπεύονται στο δείγμα τα πλουσιότερα νοικοκυριά.

Τέλος μια άλλη κατηγορία σφάλματος είναι τα δειγματοληπτικά σφάλματα, τα οποία απλά μπορούν να εξηγηθούν ως εξής: τα χαρακτηριστικά ενός δείγματος που πάρθηκε τυχαία από έναν πληθυσμό δεν ανταποκρίνονται ακριβώς στα χαρακτηριστικά του πραγματικού πληθυσμού.

Συνοψίζοντας θα μπορούσαμε να πούμε ότι οι δειγματοληπτικές έρευνες δεν αποτελούν την ιδανική πηγή πληροφόρησης για την κατανομή του πλούτου. Υπάρχουν προβλήματα που κυρίως σχετίζονται με υποεκτιμήσεις των περιουσιακών στοιχείων καθώς και με υποεκπροσώπηση των πλουσιότερων τμημάτων του πληθυσμού. Η δειγματοληπτική έρευνα δεν μπορεί να αποτελέσει ίσως εναλλακτική μέθοδο για τον καθορισμό της περιουσίας των πολύ πλουσίων, όπως και αντίστοιχα η μέθοδος του φόρου κληρονομιάς δεν μπορεί να υποκαταστήσει τη δειγματοληπτική έρευνα για τον καθορισμό του πλούτου των λιγότερο πλουσίων.

3. Σκοπός, ορισμός και σχεδιασμός της έρευνας.

Η παντελής έλλειψη στοιχείων σχετικά με την κατανομή του πλούτου στην Ελλάδα, μας οδήγησε στο να αναλάβουμε μια μικρής κλίμακας δειγματοληπτική έρευνα η οποία διενεργήθηκε την άνοιξη του 1980 και για λόγους κόστους και χρόνου περιορίστηκε στην περιοχή της Πρωτεύουσας.

Ο στόχος της δειγματοληπτικής έρευνας ήταν να αποτιμήσει τα σημαντικότερα περιουσιακά στοιχεία ενός δείγματος νοικοκυριών καθώς και τις οφειλές τους με παράλληλη λεπτομερειακή καταγραφή των συστατικών στοιχείων της περιουσίας τους.

Έχει υποστηριχθεί ότι ο αντικειμενικός σκοπός μιας δειγματοληπτικής έρευνας ανήκει σε μία από τις κατηγορίες: αξιολόγηση, περιγραφή, εξήγηση

και πρόγνωση. Αποδεχόμενοι αυτή την ταξινόμηση, θα μπορούσαμε να πούμε πως η έρευνά μας ήταν πρωταρχικά περιγραφική, γιατί με αυτήν επιχειρήσαμε να περιγράψουμε το χαρτοφυλάκιο περιουσίας ατόμων που ανήκουν σε διαφορετικές κοινωνικοοικονομικές ομάδες του πληθυσμού.

Οι πληροφορίες που συγκεντρώθηκαν απέφεραν εκτιμήσεις για την κατανομή του πλούτου. Η ανάλυση των αποτελεσμάτων της έρευνας επέτρεψε την εξαγωγή συμπερασμάτων σχετικά με τη συγκέντρωση του πλούτου και το βαθμό οικονομικής ανισότητας. Με τη χρήση πολυμεταβλητούς ανάλυσης επίσης κατέστη δυνατό να εξηγηθεί στατιστικά η διακύμανση της εξηρημένης μεταβλητής, δηλαδή του πλούτου στη βάση της διακύμανσης μιας σειράς επεξηγηματικών μεταβλητών, κοινωνικοοικονομικής φύσης.

Μια σημείωση τώρα για τον ορισμό της εξηρημένης μεταβλητής. Όπως είναι φυσικό ένας ορισμός του πλούτου κατάλληλος για θεωρητική ανάλυση είναι από τη φύση του περισσότερο πλατύς από έναν ορισμό που σχηματίζεται με αποκλειστικό σκοπό να χρησιμοποιηθεί σε μια εμπειρική εργασία.

Ένας πρακτικός ορισμός του πλούτου αναφέρεται σε μια «καθαρή αξία» που αποτελεί τη διαφορά ανάμεσα σε ένα σύνολο περιουσιακών στοιχείων και σε ένα σύνολο οικονομικών υποχρεώσεων. Στην ανάλυση των αποτελεσμάτων της έρευνας που ακολουθεί, η λέξη πλούτος χρησιμοποιείται με την έννοια της καθαρής αξίας.

Τα συστατικά στοιχεία της καθαρής αξίας είναι τα εξής:

1. Μετρητά (πάνω από 10.000 δρχ. ανά νοικοκυριό)
2. Καταθέσεις σε Τράπεζες και Ταμειυτήριο
3. Μετοχές και Ομολογίες
4. Άλλα περιουσιακά στοιχεία (σκάφη αναψυχής, αντίκες, χρυσαφικά κλπ.)
5. Ακίνητη περιουσία
 - α) Τρέχουσα αξία ιδιόκτητων κατοικιών
 - β) Άλλη ακίνητη περιουσία (εξοχικές κατοικίες, μαγαζιά, οικόπεδα κλπ.)
6. Μερίδιο από αγροκτήματα
7. Μερίδιο από προσωπικές επιχειρήσεις
8. Τρέχουσα αξία ιδιωτικών αυτοκινήτων

Με τον παραπάνω ορισμό συγκεντρώσαμε την προσοχή μας στα εμπορεύσιμα περιουσιακά στοιχεία αγνοώντας στοιχεία που αποφέρουν εισόδημα, όπως οι συντάξεις για τις οποίες δεν υπάρχει ιδιωτική αγορά και οι οποίες δεν μεταβιβάζονται¹.

Στο ερωτηματολόγιο που χρησιμοποιήθηκε δεν ζητήθηκαν πληροφορίες

6. Εκτός από τα δικαιώματα συντάξεως, ο ορισμός της καθαρής αξίας δεν περιλαμβάνει περιουσιακά στοιχεία όπως οι ασφάλειες, τα έπιπλα και τα διαρκή καταναλωτικά αγαθά των νοικοκυριών. Η συμμετοχή αυτών των ειδών στον ορισμό δημιουργεί προβλήματα τεχνικά καθώς και εννοιολογικά. Στο βαθμό που η κατανομή αυτών των περιουσιακών στοιχείων στον πληθυσμό είναι περισσότερο κανονική από την κατανομή των υπολοίπων, η ενσωμάτωσή τους στον ορισμό θα είχε σαν αποτέλεσμα τη μείωση του βαθμού ανισοκατανομής.

για εισόδημα από περιουσία. Επίσης δεν έγινε προσπάθεια να διερευνηθεί η επενδυτική συμπεριφορά των αποταμιευτών. Η εισαγωγή αυτών των στόχων θα απαιτούσε μια ολόκληρη ομάδα ερωτήσεων και μια διαφορετική θεώρηση του προβλήματος (ανάλυση συμπεριφοράς).

Τέλος σε μια προσπάθεια να φωτισθούν οι δυνάμεις που συμβάλλουν στη συγκέντρωση του πλούτου, οι ερωτώμενοι υποβλήθηκαν σε ορισμένες ερωτήσεις σχετικά με τις πηγές της περιουσίας τους.

Η μεθοδολογία της δειγματοληπτικής έρευνας δεν αναπτύσσεται εδώ λόγω στενότητας χώρου. Πολύ συνοπτικά, η μέθοδος που χρησιμοποιήθηκε ήταν αυτή της πολυσταδιακής στρωματοποιημένης δειγματοληψίας με γενικό κλάσμα δειγματοληψίας περίπου 1/2.000

Αρχικά επιλέχθηκε ένα τυχαίο δείγμα κατοικιών από όλες τις ιδιωτικές κατοικίες στη μείζονα περιοχή της πρωτεύουσας, το οποίο σε ένα μετέπειτα στάδιο εκφράστηκε σε δείγμα νοικοκυριών.

Συνολικά συλλέχθηκαν 318 ερωτηματολόγια από πέντε στρώματα που σχηματίστηκαν με βάση τη Διοικητική διαίρεση της περιοχής πρωτεύουσας.¹

Ας περάσουμε όμως στην αξιοπιστία της έρευνας εξετάζοντας πρώτα τις πιθανές πηγές μη δειγματοληπτικών σφαλμάτων και τη σημασία τους.

Σφάλματα τέτοιου είδους ενδέχεται να έχουν προέλθει από τη χρήση ατελών δειγματοληπτικού πλαισίου. Το πλαίσιο που χρησιμοποιήθηκε δηλαδή ο αριθμός των κατοικιών στην περιοχή Πρωτεύουσας, αναφέρεται στο 1976 αλλά στην ουσία βασίζεται στα αποτελέσματα απογραφής πληθυσμού-κατοικιών του 1971. Η έλλειψη ενός πιο σύγχρονου πλαισίου τον καιρό που έγινε η έρευνα πιθανώς να οδήγησε σε ανεπάρκειες στην επιλογή του δείγματος, διαμέσου της επιλογής-σε κάποιο βαθμό τουλάχιστον-μη τυπικών κατοικιών.

Μια άλλη πηγή σφάλματος είναι σχετική με το είδος των ερωτήσεων. Εξ αιτίας της φύσης ορισμένων από τις ερωτήσεις, οι απαντήσεις συχνά ήταν με τη μορφή των χονδρικών εκτιμήσεων. Ελπίζουμε ότι τα σφάλματα αυτού του είδους κατανεμήθηκαν τυχαία στο δείγμα.

Ο ρυθμός ανταποκρισιμότητας, δηλαδή το ποσοστό των νοικοκυριών με τα οποία πραγματοποιήθηκε επιτυχής συνέντευξη υπολογίστηκε σε 81.75%, γεγονός που θεωρείται ικανοποιητικό τουλάχιστον γι' αυτού του είδους τις έρευνες. Το παραπάνω ποσοστό είναι αστάθμιστο. Περίπου 45% από τη συνολική μη ανταποκρισιμότητα οφείλεται σε μη επαφή. Η άμεση άρνηση για συ-

1. Η στρωματοποίηση μειώνει γενικά το μέγεθος του δείγματος που απαιτείται για την επίτευξη ενός δεδομένου βαθμού ορθότητας, με την προϋπόθεση βέβαια ότι το κριτήριο για την στρωματοποίηση συνδέεται στενά με την υπό εξέταση μεταβλητή. Όσο περισσότερο ομογενή είναι τα στρώματα, τόσο μικρότερη είναι και η διακύμανση μεταξύ των στρωμάτων. Όμως στην περίπτωση μας η στρωματοποίηση προσέφερε μικρή σχετικά βοήθεια. Τα αποτελέσματα επιβεβαίωσαν ότι η περιοχή κατοικίας συσχετίζεται με το μέσο πλούτο του νοικοκυριού, αλλά ο βαθμός συσχέτισης ήταν μάλλον χαμηλός. Εξ άλλου η διακύμανση μεταξύ των στρωμάτων εμφανίζεται μικρή σε σχέση με τη διακύμανση εντός των στρωμάτων.

νεργασία απετέλεσε μόνον το 33.80% της συνολικής μη-ανταποκρισιμότητας ενώ η άρνηση κατά τη διάρκεια της συνέντευξης υπολογίσθηκε σε 11.27%

Τέλος κατά τη διαδικασία της κωδικογράφησης, 7 ερωτηματολόγια βρέθηκαν να περιέχουν μη ρεαλιστικές εκτιμήσεις περιουσιακών στοιχείων και κατά συνέπεια αποκλείστηκαν από την παραπέρα ανάλυση. Το κριτήριο για τον αποκλεισμό ήταν η εκτίμηση της αξίας ιδιόκτητων κατοικιών. Αυτή ήταν και η μόνη πληροφορία που μπορέσαμε να ελέγξουμε με τη βοήθεια ανεξαρτήτων κτηματομεσιτών. Το γεγονός ότι από ολόκληρο τον πληθυσμό του δείγματος μόνον 7 νοικοκυριά έδωσαν ανακριβή εικόνα της αξίας του σπιτιού τους, μας οδηγεί στη σκέψη ότι τα σφάλματα από την υποεκτίμηση αυτού τουλάχιστον του περιουσιακού στοιχείου πρέπει να είναι μικρά.

Οι μη ανταποκριθέντες κατανέμονται σχεδόν ομοιόμορφα στα πέντε στρώματα του δείγματος. Αυτό βέβαια δεν σημαίνει ότι η επίπτωση από τη μη ανταποκρισιμότητα είναι μικρή, αλλά ότι δεν υπάρχουν σημαντικές διαφορές στην κατανομή αυτού του σφάλματος.

Για να μπορέσουμε να αξιολογήσουμε το είδος και την έκταση του σφάλματος, πρέπει να γνωρίζουμε τα χαρακτηριστικά των μη ανταποκριθέντων και την κατανομή τους μέσα στον πληθυσμό. Στο βαθμό που για το τελευταίο χρειάζεται πλήρη γνώση των χαρακτηριστικών, η μορφή της επίδρασης της μη ανταποκρισιμότητας δεν μπορεί να υπολογισθεί.

Ο βαθμός αξιοπιστίας μιας δειγματοληπτικής έρευνας συνήθως αποφασίζεται στη βάση μιας σύγκρισης των αποτελεσμάτων της με παρόμοιες εκτιμήσεις από άλλες, εξωτερικές πηγές (π.χ. αποτελέσματα απογραφών). Δυστυχώς στην περίπτωσή μας, ο εξωτερικός έλεγχος περιορίσθηκε μόνο στη σύγκριση των δημογραφικών και κοινωνικών χαρακτηριστικών των νοικοκυριών, δεδομένου ότι τα περιουσιακά στοιχεία των νοικοκυριών δεν καλύπτονται στη χώρα μας από τις απογραφές καθώς και από τις έρευνες οικογενειακών προϋπολογισμών που διενεργεί η ΕΣΥΕ.

Από συγκρίσεις που έγιναν με τα αποτελέσματα της έρευνας οικογενειακών προϋπολογισμών του 1974 και συγκεκριμένα από ελέγχους στατιστικής σημαντικότητας με βάση της αξία του X^2 , βρέθηκε ότι για πέντε χαρακτηριστικά των νοικοκυριών (ηλικία αρχηγού, μέγεθος νοικοκυριού, δυο διαφορετικές ταξινομήσεις επαγγελμάτων και status κατοικίας) οι διαφορές ήταν σημαντικές στο επίπεδο του 5%. Οι πιο έντονες διαφορές ανάμεσα στις δύο έρευνες υπάρχουν στις περιπτώσεις των νοικοκυριών με ένα μέλος, των νοικοκυριών των οποίων ο αρχηγός ανήκει στην ομάδα 25 έως 34 ετών, εργάζεται σαν στέλεχος, υπάλληλος ή στην παροχή υπηρεσιών (υπερ-αντιπροσωπεύονται στην έρευνά μας) και των νοικοκυριών με 5 ή και περισσότερα μέλη, αρχηγών ηλικίας άνω των 75 ετών, καθώς και νοικοκυριών με αρχηγό εκτός εργατικού δυναμικού (υπο-αντιπροσωπεύονται).

Τέλος θα πρέπει να σημειωθεί ότι το ποσοστό των νοικοκυριών με ιδιόκτητη κατοικία στο δείγμα μας (55.35%) δεν διαφέρει κατά πολύ από το αντίστοιχο ποσοστό της έρευνας οικογενειακών προϋπολογισμών (56.45%). Το

γεγονός αυτό έχει κάποια σημασία δεδομένου ότι μπορεί να υποστηριχθεί ότι τα σφάλματα από τη μη δήλωση (απόκρυψη) σπιτιών για ιδιοκατοίκηση είναι μικρά. Αν μάλιστα αυτό το εύρημα συνδυασθεί με ένα από τα προηγούμενα ευρήματα και συγκεκριμένα με το ότι τα σφάλματα από υποεκτίμηση των σπιτιών εμφανίζονται μικρά, τότε οδηγούμεθα σε σκέψη ότι η έρευνα κατόρθωσε να συλλάβει σε ικανοποιητικό βαθμό την κατανομή αυτού του περιουσιακού στοιχείου. Βέβαια τα σπίτια είναι ένα από τα λιγότερα άνισα κατανεμημένα περιουσιακά στοιχεία. Το εάν η έρευνα έχει συλλάβει ορθά και την κατανομή των υπολοίπων περιουσιακών στοιχείων, δεν μπορεί να αποφασισθεί εξ αιτίας της έλλειψης σχετικών εξωτερικών ενδείξεων.

Στη συνέχεια του άρθρου περιγράφονται και αναλύονται μερικά από τα σημαντικότερα αποτελέσματα της έρευνας.

4. Ενδείξεις για την κατανομή του πλούτου: η συνολική κατανομή.

Στον πίνακα 1 παρουσιάζεται η κατανομή της συνολικής καθαρής αξίας κατά κλιμάκια. Η συνολική καθαρή αξία υπολογίστηκε σε 1,563 εκ. δρχ. αντιπροσωπεύοντας μια μέση καθαρή αξία νοικοκυριού περίπου 4,915 χιλ. δρχ. ή κάτι λιγότερο από 5 εκ. δρχ.¹ Αρνητικός πλούτος, δηλαδή περιπτώσεις όπου οι οικονομικές οφειλές του νοικοκυριού ήταν μεγαλύτερες από την καθαρή αξία δεν σημειώθηκαν. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας, 9,43% του συνολικού πληθυσμού των νοικοκυριών δήλωσε μηδενική περιουσία. Η υψηλότερη συχνότητα στον Πίνακα 1 παρατηρείται για το κλιμάκιο των 2 έως 4 εκ. δρχ. Στο κλιμάκιο αυτό ανήκει το 22,33% του πληθυσμού.

Σχετικά με το βαθμό συγκέντρωσης της καθαρής αξίας, στον Πίνακα 1 εμφανίζονται οι τιμές δύο στατιστικών μέτρων ανισότητας: του δείκτη Theil και του συντελεστή Gini. Και τα δύο είναι περιληπτικά μέτρα διασποράς, αν και μόνο το δεύτερο, ο συντελεστής Gini δηλαδή λαμβάνει τιμές σε γνωστό διάστημα (από 0 έως τη μονάδα). Από τις τιμές που υπολογίσαμε, συμπεραίνεται ότι η ανισοκατανομή του πλούτου στο δείγμα κυμαίνεται σε πολύ υψηλά επίπεδα.²

Η ακραία ανισότητα στην κατανομή του πλούτου στο δείγμα, που υπονοείται από τις τιμές των μέτρων ανισότητας, μπορεί ίσως να κατανοηθεί ευκολότερα από την εξέταση της κατανομής της συνολικής καθαρής αξίας κατά δεκατημόριο πληθυσμού. Έτσι υπολογίστηκε ότι στο πλουσιότερο 10% των

1. Η καθαρή αξία είναι εκφρασμένη σε τιμές 1980.

2. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι οι τιμές των μέτρων ανισότητας που παρουσιάζονται στον πίνακα 1, αποτελούν υποεκτιμήσεις της αληθινής αξίας της ανισότητας γιατί παίρνουν υπόψη τους τις διαφορές που υπάρχουν μόνο μεταξύ των κλιμακίων καθαρής αξίας. Όλες οι παρατηρήσεις μέσα στα κλιμάκια συγκεντρώνονται στο μέσο σημείο του κλιμακίου, έτσι ώστε η ανισότητα εντός των κλιμακίων είναι, εξ ορισμού, μηδέν. Η συνολική ανισότητα που ενσωματώνει τόσο στις διαφορές μεταξύ των κλιμακίων, όσο και τις διαφορές εντός των κλιμακίων και που προκύπτει από την επεξεργασία μη ομαδοποιημένων στοιχείων υπολογίστηκε σε 0,8180 για το δείκτη Theil και σε 0,6573 για το συντελεστή Gini.

νοικοκυριών αντιστοιχεί κάτι λιγότερο από το μισό της συνολικής καθαρής αξίας (48.85%), ενώ μόνον στο ανώτερο 1% των νοικοκυριών αναλογεί το 13% περίπου της συνολικής καθαρής αξίας. Στο άλλο άκρο της κλίμακας, στα πέντε πρώτα δεκατημόρια, δηλαδή στο μισό πληθυσμό του δείγματος αντιστοιχεί καθαρή αξία λιγότερη του 10% του συνόλου (8.41% για την ακρίβεια). Επίσης για τα δύο πρώτα δεκατημόρια υπολογίσθηκε μερίδιο στη συνολική καθαρή αξία λιγότερο του 1% (0.01% για το φτωχότερο 10% του πληθυσμού και 0.37% για το επόμενο 10%). Η κατανομή της καθαρής αξίας εμφανίζεται στρεβλή και μάλιστα σε έντονο βαθμό.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1

Κατανομή της Καθαρής Αξίας κατά κλιμάκιο

Κλιμάκια Καθαρής Αξίας (σε χιλ. δρχ.)	Σχετική Συχνότητα		Καθαρή Αξία	
	Αριθμός νοικοκυριών	Ποσοστό νοικοκυριών	Χιλιάδες δρχ.	Ποσοστό Καθαρής Αξίας
0-49	36	11.32	130	0.01
50-499	31	9.75	6,550	0.42
500-999	35	11.01	23,662	1.51
1,000-1,999	41	12.89	61,790	3.95
2,000-3,999	71	22.33	201,452	12.89
4,000-5,999	38	11.95	183,441	11.74
6,000-9,999	23	7.23	188,909	12.09
10,000-19,999	24	7.55	317,535	20.31
20,000-29,999	15	4.72	367,040	23.48
30,000 & περισσότερο	4	1.26	212,570	13.60
Σύνολο	318	100.00	1,563,080	100.00
Δείκτης Theil:	0.7999			
Συντελεστής Gini:	0.6463			

Ας εξετάσουμε όμως τη σχέση που εμφανίζεται να υπάρχει ανάμεσα στον πλούτο του νοικοκυριού και σε συγκεκριμένα χαρακτηριστικά του νοικοκυριού. Τα χαρακτηριστικά που εξετάζονται περιλαμβάνουν την ηλικία, το εκπαιδευτικό επίπεδο, το επάγγελμα του αρχηγού του νοικοκυριού καθώς και το μέγεθος του νοικοκυριού.

Η επίδραση που ασκεί η ηλικία του αρχηγού πάνω στο μέγεθος του πλούτου του νοικοκυριού παρουσιάζει ενδιαφέρον. Η εξέταση του προφίλ ηλικίας-πλούτου του δείγματος, δείχνει ότι ο μέσος πλούτος του νοικοκυριού αυξάνει

—Ξεκινώντας από πολύ χαμηλά επίπεδα— σύμφωνα με την ηλικία του αρχηγού, μέχρις ότου ο αρχηγός φθάσει στην ηλικία των 65 περίπου ετών. Μετά από αυτή την ηλικία, ο μέσος πλούτος σημειώνει μια μικρή αλλά σαφή κάμψη. Έτσι ενώ για τα νοικοκυριά με αρχηγό ηλικίας κάτω των 24 ετών (3.46% του δείγματος) υπολογίσθηκε μέσος πλούτος 300 χιλ. δρχ. περίπου, για τα νοικοκυριά με αρχηγό στην ομάδα από 55 έως 64 ετών (19.18% του δείγματος), ο αντίστοιχος μέσος πλούτος φθάνει το ποσό των 7,130 χιλ. δρχ.

Το μεγαλύτερο μέρος του πλούτου επομένως, βρίσκεται συγκεντρωμένο στα χέρια των ηλικιωμένων, και δεν είναι δύσκολο να καταλάβουμε τους λόγους. Εφ' όσον εξετάζουμε τον πλούτο των νοικοκυριών σε μια δεδομένη χρονική στιγμή, το μέγεθος του πλούτου μοιραία θα εξαρτάται από τη διάρκεια της χρονικής περιόδου συσσώρευσης αποταμιεύσεων. Οι ηλικιωμένοι, έχοντας αποταμιεύσει για μεγαλύτερες χρονικές περιόδους, συγκεντρώνουν και μεγαλύτερο του μέσου όρου πλούτο.

Δύο παράγοντες ερμηνεύουν την πτώση του μέσου πλούτου μετά την ηλικία των 65 ετών. Πρώτον τα εισοδήματα μειώνονται μετά τη συνταξιοδότηση και δεύτερον ορισμένοι από τους ηλικιωμένους αρχίζουν να κατανέμουν τον πλούτο τους στους συγγενείς.

Το εκπαιδευτικό επίπεδο του αρχηγού του νοικοκυριού ασκεί μια μικρή σχετικά αλλά σταθερή επίδραση πάνω στο μέσο πλούτο. Ο πλούτος συσχετίζεται θετικά με το εκπαιδευτικό επίπεδο. Για τα νοικοκυριά με αρχηγό πτυχιούχο Πανεπιστημίου υπολογίσθηκε μέσος πλούτος μεγαλύτερος από 8 εκ. δρχ. Στο άλλο άκρο, για τα νοικοκυριά που ο αρχηγός τους δεν τελείωσε τη στοιχειώδη εκπαίδευση ο μέσος πλούτος μόλις ξεπερνά τα 2 εκ. δρχ. Ο μέσος πλούτος των αρχηγών με ενδιάμεσα εκπαιδευτικά επίπεδα, κινείται ανάμεσα σ' αυτά τα δύο όρια.

Η αύξηση του μέσου πλούτου με το εκπαιδευτικό επίπεδο του αρχηγού του νοικοκυριού, προφανώς αντανακλά τα υψηλότερα εισοδήματα από απασχόληση που πραγματοποιούν οι κάτοχοι υψηλότερου εκπαιδευτικού επιπέδου. Με το υψηλότερο εισόδημα μεγαλώνουν και τα περιθώρια για αποταμίευση. Με τη σειρά τους οι διαφορές στα εισοδήματα από απασχόληση μπορούν να αποδοθούν σε κάποιο βαθμό σε διαφορές στην παραγωγικότητα.

Η σχέση ανάμεσα στον πλούτο και στο μέγεθος του νοικοκυριού δεν είναι πρόδηλη. Ο μέσος πλούτος του νοικοκυριού αυξάνει με το μέγεθος του νοικοκυριού αλλά ο μέσος κατά κεφαλή πλούτος πέφτει εκτός για τα πολύ μεγάλα νοικοκυριά με 5 ή και περισσότερα μέλη. Για την τελευταία αυτή κατηγορία (8.49% του συνόλου των νοικοκυριών) υπολογίσθηκε μέσος πλούτος 11 περίπου εκ. δρχ. δηλαδή υπερδιπλάσιος του μέσου όρου.

Τέλος έντονη συσχέτιση παρατηρείται ανάμεσα στην επαγγελματική κατηγορία του αρχηγού του νοικοκυριού και στο μέσο πλούτο του νοικοκυριού. Τα νοικοκυριά με αρχηγό διευθύνοντα ή ανώτερο στέλεχος επιχείρησης (3.14% του συνόλου των νοικοκυριών) εμφανίζουν μέσο πλούτο 19,190 χιλ. δρχ. που είναι ο υψηλότερος μέσος πλούτος που υπολογίσθηκε για κοινωνι-

κοοικονομική υποομάδα. Σχετικά κοντά βρίσκονται και τα νοικοκυριά με αρχηγό επιστήμονα ή ελεύθερο επαγγελματία (7.86% του συνόλου). Για την κατηγορία αυτή υπολογίσθηκε μέσος πλούτος 15,624 χιλ. δρχ. Τις δύο αυτές κατηγορίες, ακολουθούν σε κάποια απόσταση τα νοικοκυριά με αρχηγό έμπορο ή πωλητή (8.81% του συνόλου με μέσο πλούτο 7,556 χιλ. δρχ.) και τα νοικοκυριά με αρχηγό εκτός εργατικού δυναμικού (23.90% του συνόλου με μέσο πλούτο 5,139 χιλ. δρχ.). Η τελευταία αυτή κατηγορία είναι και η πλέον ανομοιογενής, μια και σ' αυτήν περιλαμβάνονται περιπτώσεις όπως συνταξιούχοι, χήρες, νέοι άνεργοι, κλπ.

Για τις υπόλοιπες τρεις επαγγελματικές κατηγορίες δηλαδή για τα νοικοκυριά με αρχηγό υπάλληλο γραφείου (14.15% του συνόλου), απασχολούμενο στην παροχή υπηρεσιών (14.15%) και εργατοτεχνίτη (31.13%) υπολογίσθηκε μέσος πλούτος σημαντικά χαμηλότερος του μέσου όρου. Συγκεκριμένα γιά τους υπάλληλους γραφείου ο μέσος πλούτος φθάνει τις 2,820 χιλ. δρχ. για τους απασχολούμενους στην παροχή υπηρεσιών τις 3,164 χιλ. δρχ. και τέλος για τους εργατοτεχνίτες τις 1,422 χιλ. δρχ.

Οι πολύ μεγάλες διακυμάνσεις του μέσου πλούτου ανάλογα με την επαγγελματική κατηγορία του αρχηγού του νοικοκυριού, πρέπει να αντανakλούν τις διαφορές στις αμοιβές από την εξάσκηση των διαφόρων επαγγελμάτων. Το θέμα αυτό επανεξετάζεται στην ενότητα 6.

5. Η σύνθεση της καθαρής αξίας

Όπως τονίσθηκε στην εισαγωγή, η διαμόρφωση της μελλοντικής ανισότητας στην κατανομή του πλούτου, θα εξαρτηθεί και από το είδος των περιουσιακών στοιχείων των νοικοκυριών.

Η ανάλυση της συνολικής καθαρής αξίας στα επιμέρους οκτώ συστατικά της στοιχεία παρουσιάζει ενδιαφέρον.

Το σημαντικότερο περιουσιακό στοιχείο των νοικοκυριών είναι η ακίνητη περιουσία. Η συνολική αξία της ακίνητης περιουσίας που δήλωσαν τα νοικοκυριά, υπερβαίνει το 1 δισ. δρχ. αποτελώντας έτσι το 70% περίπου της συνολικής καθαρής αξίας.

Από τα δύο συστατικά της ακίνητης περιουσίας, δηλαδή την τρέχουσα αξία σπιτιών για ιδιοκατοίκηση και την άλλου είδους ακίνητη περιουσία, το δεύτερο είναι και το σημαντικότερο. Τα ιδιοκατοικούμενα σπίτια αποτελούν το 32.59% της συνολικής καθαρής αξίας, ενώ η υπόλοιπη ακίνητη περιουσία αποτελεί το 37.51%

Τα μερίδια από προσωπικές επιχειρήσεις αποτελούν το 10.98 της συνολικής καθαρής αξίας είναι δηλαδή το σημαντικότερο περιουσιακό στοιχείο μετά από την ακίνητη περιουσία.

Τρία άλλα στοιχεία αποτελούν επίσης σημαντικά μέρη της καθαρής αξίας. Είναι οι καταθέσεις σε Τράπεζες (5.64% της συνολικής καθαρής αξίας), τα ιδιωτικά αυτοκίνητα (5.40%) και τα υπόλοιπα περιουσιακά στοιχεία (4.16%).

Τέλος μικρή εμφανίζεται η συμμετοχή στην συνολική καθαρή αξία των

μετοχών και ομολογιών (2.26%), των μεριδίων από αγροκτήματα (1.35%) καθώς και των μετρητών (0.08%).

Το πιο εντυπωσιακό συμπέρασμα που μπορεί να εξαχθεί από την παραπάνω ανάλυση της καθαρής αξίας είναι το σχετικό μέγεθος της ακίνητης περιουσίας.

Το πρόβλημα της ερμηνείας του δυσανάλογα μεγάλου μεριδίου της ακίνητης περιουσίας στο σύνολο της καθαρής αξίας δεν είναι εύκολο. Θα πρέπει να θεωρείται βέβαιο, ότι στη διαμόρφωση αυτής της κατάστασης κάποιο ρόλο παίζουν τα κοινωνικά έθιμα (κληρονομιά, προίκα). Μια άλλη πιθανότητα είναι ότι η αγορά ακινήτων σαν επένδυση συγκεντρώνει πλεονεκτήματα σε σύγκριση με την επένδυση σε άλλες μορφές πλούτου.

Η τελευταία αυτή υπόθεση εξετάστηκε και μέσα από τα ερωτηματολόγια της έρευνας. Οι πληροφορίες που πήραμε μας διαβεβαιώνουν ότι η αξία των ακινήτων αυξήθηκε — κατά την τελευταία δεκαετία τουλάχιστον — με ρυθμούς πολύ υψηλότερους από το ρυθμό αύξησης του γενικού επιπέδου των τιμών και βεβαίως αυξήθηκε ταχύτερα από την αύξηση των επιτοκίων που προσφέρουν οι εμπορικές τράπεζες στους αποταμιευτές.

Έτσι ένας επενδυτής που στις αρχές του 70 τοποθέτησε το κεφάλαιό του σε αγορά ακινήτου, στις αρχές του 80 ήταν σημαντικά πλουσιότερος από κάποιον άλλον που κράτησε για το ίδιο χρονικό διάστημα, το ίδιο ποσό κατατεθειμένο σε κάποια τράπεζα.

Ας εξετάσουμε τώρα της διάρθρωση του πλούτου των νοικοκυριών κατά κλιμάκιο καθαρής αξίας. Ο πίνακας 2 παρέχει τις σχετικές πληροφορίες.

Τα μετρητά που κρατούν τα νοικοκυριά, σαν περιουσιακό στοιχείο είναι σημαντικά μόνο για το πρώτο από τα κλιμάκια καθαρής αξίας.

Η σημασία αυτού του συστατικού του πλούτου μειώνεται καθώς πλησιάζουμε προς τις περισσότερες πλούσιες ομάδες του πληθυσμού. Οι καταθέσεις σε τράπεζες ακολουθούν μια παρόμοια πορεία, εξασθενώντας σε σπουδαιότητα αλλά επειδή συνιστούν σημαντικό στοιχείο του πλούτου σε απόλυτους όρους, η απόλυτη σημασία τους δεν τείνει προς το μηδέν. Περίπου εννέα δέκατα από το σύνολο της περιουσίας που δήλωσαν τα νοικοκυριά που ανήκουν στο πρώτο κλιμάκιο καθαρής αξίας αποτελείται από καταθέσεις σε τράπεζες. Το ίδιο περιουσιακό στοιχείο αποτελεί επίσης περίπου το ένα τέταρτο της συνολικής περιουσίας των νοικοκυριών στα επόμενα δύο κλιμάκια, ενώ για την απόλυτη πλειοψηφία των νοικοκυριών (κλιμάκια καθαρής αξίας από 1,000 έως 9,999 χιλ. δρχ.), οι καταθέσεις στις τράπεζες εμφανίζουν μια αξιοσημείωτη σταθερότητα.

Οι μετοχές και ομολογίες ακολουθούν μια ελαφρώς διαφορετική πορεία. Για την πλειοψηφία του πληθυσμού, η σημασία τους είναι αμελητέα. Μόνο στο κλιμάκιο καθαρής αξίας από 6,000 έως 9,999 χιλ. δρχ. η αξία τους γίνεται αντιληπτή. Αυτό το περιουσιακό στοιχείο παίρνει τη μέγιστή του αξία στο κλιμάκιο από 20,000 έως 29,999 χιλ. δρχ. όπου και είναι περισσότερο σημαντικό από τις καταθέσεις σε τράπεζες. Είναι αξιοσημείωτο ότι ενώ οι καταθέ-

ΠΙΝΑΚΑΣ 2

Περιουσιακά στοιχεία κατά κλιμάκιο καθαρής αξίας
(ποσοστά)

Περιουσιακά στοιχεία Κλιμάκια καθαρής αξίας (σε χιλ. δρχ.)	Μετρητά	Καταθέσεις	Μετοχές	Άλλα περι-	Τρέχουσα	Υπόλοιπη	Μερίδιο	Μερίδιο	Τρέχουσα	Σύνολο
		σε Τράπεζες	και Ομολο- γίες	ουσιακά στοιχεία	αξία ιδι- οκατοικου- μένων σπι- τιών	ακίνητη περιουσία	από αγοράκη- ματα	από επιχει- ρήσεις	αξία ιδιωτικών αυτοκινή- των	
0-49	11.54	88.46	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	100.00
50-499	0.76	24.27	0.00	8.24	4.58	3.05	0.00	8.40	50.69	100.00
500-999	0.08	25.15	0.85	4.48	10.35	27.89	1.90	7.23	22.06	100.00
1.000-1.999	0.40	6.00	0.57	4.17	51.82	22.33	0.00	8.61	6.10	100.00
2.000-3.999	0.12	6.00	0.20	1.73	65.22	17.40	0.00	2.80	6.52	100.00
4.000-5.999	0.12	5.43	0.14	3.88	39.17	39.66	0.00	4.91	6.69	100.00
6.000-9.999	0.09	5.91	3.08	9.34	41.55	26.34	1.59	7.12	4.98	100.00
10.000-19.999	0.07	7.24	1.65	2.07	31.92	39.49	0.00	13.23	5.34	100.00
20.000-19.999	0.03	4.03	6.02	5.80	20.60	46.59	3.46	10.08	3.39	100.00
30.000 & περισσότερο	0.02	2.74	0.47	2.26	7.53	54.10	2.35	26.81	3.72	100.00

σεις και οι μετοχές μαζί έχουν σημασία για τους περισσότερο πλούσιους, η συμμετοχή τους στο σύνολο της περιουσίας μειώνεται δραστικά για την ομάδα του τελευταίου κλιμακίου.

Η κατανομή των «άλλων» περιουσιακών στοιχείων στον πληθυσμό, εμφανίζεται ασαφής. Αυτή η κατηγορία περιλαμβάνει πληθώρα ανομοιογενών στοιχείων. Ένα μέρος του πλούτου αυτής της μορφής ενδέχεται να έχει αποκτηθεί σαν κληρονομιά ή σαν δώρα και αυτό πρέπει να ερμηνεύει την απουσία μιας καθαρής τάσης κατά την κατανομή.

Η αξία των ιδιοκατοικούμενων σπιτιών είναι εξαιρετικά σημαντική για τις μεσαίες ομάδες πλούτου. Σαν ποσοστό στο συνολικό πλούτο των κλιμακίων, η αξία αυτή αυξάνει μέχρι το κλιμάκιο των 2 έως 4 εκ. δρχ., όπου και η συχνότητα του πληθυσμού είναι μέγιστη, και μειώνεται στη συνέχεια. Και εδώ είναι αξιοπρόσεκτο το γεγονός ότι αυτό το περιουσιακό στοιχείο είναι σχετικά ασήμαντο για τα νοικοκυριά του τελευταίου κλιμακίου, δηλαδή για τους πολύ πλούσιους.

Η υπόλοιπη ακίνητη περιουσία, γενικά είναι σημαντική για όλα τα κλιμάκια εκτός των δύο πρώτων. Η επένδυση σ' αυτή τη μορφή πλούτου είναι όμως ιδιαίτερα σημαντική για τα νοικοκυριά που ανήκουν στα τελευταία τρία κλιμάκια της καθαρής αξίας. Για το τελευταίο κλιμάκιο καθαρής αξίας, η υπόλοιπη ακίνητη περιουσία αποτελεί το 55% περίπου του συνολικού πλούτου.

Τα μερίδια από αγροκτήματα γενικά βρέθηκαν να αποτελούν ένα πολύ μικρό μέρος του συνολικού πλούτου. Κατά συνέπεια μια προσπάθεια να αποτιμηθεί η κατανομή αυτού του στοιχείου θα ήταν επισφαλής.

Η κατανομή των μεριδίων από επιχειρήσεις παρουσιάζει ενδιαφέρον. Αγνοώντας το πρώτο κλιμάκιο, για το οποίο δεν καταγράφηκε περιουσία τέτοιου είδους, το μερίδιο από επιχειρήσεις εμφανίζεται να είναι σημαντικό για τα πρώτα τρία κλιμάκια. Στο επόμενο κλιμάκιο, δηλαδή από 2 έως 4 εκ. δρχ. παρατηρείται μια απότομη πτώση του σχετικού μεριδίου. Όπως αναφέρθηκε προηγουμένως, αυτό το κλιμάκιο είναι και το πολυπληθέστερο, ενώ τα δύο τρίτα περίπου του συνολικού πλούτου του κλιμακίου έχουν επενδυθεί σε σπίτια για ιδιοκατοίκηση. Στη συνέχεια τα μερίδια από επιχειρήσεις αυξάνουν σε σπουδαιότητα, αποτελώντας ένα σημαντικό μέρος (περισσότερο από το ένα τέταρτο) του συνολικού πλούτου του τελευταίου κλιμακίου.

Τέλος η σημασία των ιδιωτικών αυτοκινήτων στο συνολικό πλούτο των νοικοκυριών, μειώνεται καθαρά καθώς προχωρούμε από τα λιγότερο πλούσια στα περισσότερο πλούσια νοικοκυριά.

Επιχειρώντας μια σύνοψη των παραπάνω, θα μπορούσαμε να πούμε πως για τα νοικοκυριά με μικρή ή και καθόλου περιουσία (νοικοκυριά με καθαρή αξία μέχρι και 500 χιλ. δρχ.), οι καταθέσεις σε Τράπεζες, τα ιδιωτικά αυτοκίνητα και τα μετρητά συνιστούν τις κύριες μορφές περιουσίας. Αντίθετα, για την απόλυτη πλειοψηφία των νοικοκυριών (καθαρή αξία μέχρι 6 εκ. δρχ.), τα σπίτια για ιδιοκατοίκηση καθώς και η επένδυση σε άλλη ακίνητη περιουσία γίνονται τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα. Τέλος οι επενδύσεις σε ακίνητα

εκτός ιδιοκατοίκησης καθώς και τα μερίδια από προσωπικές επιχειρήσεις αποτελούν τον κύριο όγκο της περιουσίας των υψηλοτέρων κλιμακίων.

Οι επιπτώσεις από ένα τέτοιο πρότυπο των περιουσιακών στοιχείων του πληθυσμού πάνω στην κατανομή του εισοδήματος από περιουσία και κατ' επέκταση οι συνέπειες για τη μελλοντική κατανομή του πλούτου είναι ανησυχητικές. Στο βαθμό που η περιουσία της πλειοψηφίας των νοικοκυριών συνίσταται σε σπίτια για ιδιοκατοίκηση — τα οποία φυσικά δεν αποφέρουν εισόδημα — τότε το εισόδημα από περιουσία θα είναι και περισσότερο συγκεντρωμένο από την καθαρή αξία. Σαν συνέπεια αυτής της τελευταίας παρατήρησης μπορούμε να θεωρήσουμε ότι η μελλοντική κατανομή του πλούτου μοιραία θα καταστεί περισσότερο άνιση, με την προϋπόθεση βέβαια ότι όλοι οι άλλοι σχετικοί παράγοντες (π.χ. φορολογία) παραμείνουν σταθεροί.

6. Ανάλυση της ανισότητας σε παράγοντες συνεισφοράς.

Στις προηγούμενες ενότητες εξετάσαμε τα αποτελέσματα της δειγματοληπτικής έρευνας από τη σκοπιά της συνολικής ανισότητας και των προτιμήσεων των αποταμιευτών. Στην ενότητα αυτή καθώς και στην επόμενη γίνεται προσπάθεια να ερμηνευθεί ο βαθμός ανισοκατανομής του πλούτου με τη μέτρηση της συμμετοχής ορισμένων παραγόντων στη συνολική ανισότητα.

Η διερεύνηση της δομής της ανισότητας συνήθως γίνεται μέσω κάποιου είδους στατιστικής διάσπασης του δείκτη συνολικής ανισότητας¹. Μια τέτοια διαδικασία σήμερα είναι δυνατή για τα περισσότερα από τα συμβατικά μέτρα ανισότητας.²

Εδώ θα εξετάσουμε στη στατιστική σχέση ανάμεσα σε μια σειρά χαρακτηριστικών του νοικοκυριού και στην ανισοκατανομή του πλούτου. Τα χαρακτηριστικά που εξετάζονται είναι η ηλικία, το εκπαιδευτικό επίπεδο και το επάγγελμα του αρχηγού του νοικοκυριού καθώς και το μέγεθος του νοικοκυριού. Η μέθοδος που θα ακολουθήσουμε συνίσταται στη διάσπαση ενός από τα γνωστότερα μέτρα ανισότητας, του δείκτη του Theil.³

Τα αποτελέσματα της ανάλυσης παρουσιάζονται στον Πίνακα 3. Ο δεί-

1. Πρόκειται για μια σχετικά καινούργια σειρά τεχνικών που συναντάται στη βιβλιογραφία με το γενικό όρο *decomposition analysis*. Απ' όσο γνωρίζουμε, ανάλυση της ανισότητας του πλούτου σε συνιστώσες, σε αντίθεση με ανάλυση των παραγόντων συνεισφοράς της εισοδηματικής ανισότητας, δεν έχει αναφερθεί ακόμη.

2. Μέθοδοι ανάλυσης υπάρχουν για το δείκτη του Theil το συντελεστή Gini, το μέτρο του Atkinson, τη διακύμανση (ANOVA), κ.ο.κ.

3. Ο δείκτης του Theil για ομαδοποιημένες παρατηρήσεις ορίζεται ως εξής:

$$T = \sum_{i=1}^n Y_i \ln \frac{Y_i}{x_i} ,$$

όπου $n=0$ αριθμός των ομάδων, Y_i = το μερίδιο της ομάδας i , και x_i = το ποσοστό πληθυσμού της ομάδας i . Για τις ιδιότητες του μέτρου καθώς και για τη μέθοδο της ανάλυσης βλέπε: Theil, H. (1972), "Statistical Decomposition Analysis", Amsterdam; North Holland.

ΠΙΝΑΚΑΣ 3*

Ανάλυση του δείκτη Theil

$T_i, KLMN$: 0.8163 (100.00)	
T_{KLMN} : 0.6419 (78.64)	$T_i, KLMN - T_{KLMN}$: 0.1744 (21.36)
T_{KLM} : 0.4950	T_i, KLM : 0.8139
T_{KMN} : 0.4987	T_i, KMN : 0.8140
T_{KLN} : 0.3608	T_i, KLN : 0.8139
T_{LMN} : 0.5721	T_i, LMN : 0.8156
T_{KL} : 0.8199	T_K : 0.0750
T_{KM} : 0.3816	T_L : 0.0612
T_{KN} : 0.1841	T_M : 0.3379
T_{LM} : 0.4031	T_N : 0.0660
T_{LN} : 0.1955	
T_{MN} : 0.4140	
I_{KL} : 0.0537	I_{KLM} : -0.0055
I_{KM} : -0.0313	I_{KMN} : -0.0021
I_{LM} : 0.0040	I_{KLN} : -0.0065
I_{KN} : 0.0431	I_{LMN} : 0.0246
I_{LN} : 0.0683	
I_{MN} : 0.0101	I_{KLMN} : -0.0566
C_K : 0.0698 (8.55)	C_M : 0.2811 (34.43)
C_L : 0.1432 (17.54)	C_N : 0.1469 (17.99)

* Οι αριθμοί σε παρένθεση είναι ποσοστά.

κτης του Theil μπορεί να αναλυθεί με δύο τρόπους. Ο πρώτος τρόπος αναλύει το δείκτη σε δύο μέρη: στο ερμηνευόμενο και στο μη-ερμηνευόμενο μέρος, ή «όρο σφάλματος» όπως συνήθως αποκαλείται. Αν για παράδειγμα θεωρήσουμε ότι υπάρχουν τέσσερις παράγοντες (οι K, L, M, N) που σχετίζονται με την ανισότητα του πλούτου, συμβολίσουμε με T την τιμή του δείκτη Theil και με i τα κλιμάκια καθαρής αξίας, τότε το ερμηνευόμενο μέρος του δείκτη είναι ίσο με T_{KLMN} , ενώ το μη-ερμηνευόμενο είναι ίσο με $T_i, KLMN - T_{KLMN}$.

Ο δεύτερος τρόπος ανάλυσης του δείκτη Theil, επιτρέπει τον υπολογισμό της συμμετοχής των διαφόρων επεξηγηματικών μεταβλητών στη διαμόρφωση της αξίας του δείκτη. Η καθαρή συνεισφορά (C) μιας συγκεκριμένης μεταβλητής στην συνολική ανισότητα, είναι ίση με την άμεση επίδραση (T) αυτής της μεταβλητής (σαν να ήταν η μόνη μεταβλητή που δημιουργούσε την ανισότητα) συν τις αλληλοεπιδράσεις (I) που υπάρχουν ανάμεσα σ' αυτήν και τις άλλες επεξηγηματικές μεταβλητές.

Στον Πίνακα 3, κρατήσαμε τον παραπάνω συμβολισμό, ενώ οι υπότιτλοι

χρησιμοποιούνται ως εξής: το *i* αναφέρεται σε κλιμάκιο καθαρής αξίας, το *K* στο εκπαιδευτικό επίπεδο του αρχηγού του νοικοκυριού, το *L* στην ηλικία του, το *M* στο επάγγελμά του και τέλος το *N* αναφέρεται στο μέγεθος του νοικοκυριού.

Σύμφωνα με τον Πίνακα 3, οι διαφορές στο εκπαιδευτικό επίπεδο, στην ηλικία, στο επάγγελμα καθώς και στο μέγεθος του νοικοκυριού ερμηνεύουν περίπου το 80% της συνολικής ανισότητας ($T_i, KLMN$)¹. Το μη ερμηνευόμενο μέρος της συνολικής ανισότητας αντανακλά διαφορές που υπάρχουν στις αποφάσεις για επένδυση, στην τύχη, κλπ. εντός των επαγγελματικών και προσωπικών κατηγοριών.

Από την εξέταση της άμεσης επίδρασης (*T*) και της καθαρής συνεισφοράς (*C*) των διαφόρων μεταβλητών, προκύπτουν μερικά ενδιαφέροντα συμπεράσματα.

Πρωτον, αν ιεραρχήσουμε τις μεταβλητές σύμφωνα με την ερμηνευτική τους δύναμη (*C*), πρώτη έρχεται η επαγγελματική κατηγορία, μετά το μέγεθος του νοικοκυριού και κατόπιν η ηλικία του αρχηγού. Το μέρος της συνολικής ανισότητας που ερμηνεύεται από τη διακύμανση του μέσου πλούτου ανάμεσα στις εκπαιδευτικές ομάδες εμφανίζεται πολύ μικρό.

Δεύτερον, παρατηρούνται σημαντικές αλληλοεπιδράσεις ανάμεσα στις τέσσερις μεταβλητές. Μια ιεράρχηση των μεταβλητών σύμφωνα με την άμεση επίδρασή τους (*T*) στην ανισότητα, θα έδειχνε πρώτη την επαγγελματική κατηγορία ακολουθούμενη από το εκπαιδευτικό επίπεδο. Γενικά, η ενσωμάτωση των αλληλοεπιδράσεων για τον υπολογισμό της καθαρής συνεισφοράς, οδήγησε σε μια συρρίκνωση των ρόλων του επαγγέλματος και της εκπαίδευσης και σε μια μεγέθυνση των ρόλων της ηλικίας και του μεγέθους του νοικοκυριού. Με άλλα λόγια, το συνολικό αποτέλεσμα των αλληλοεπιδράσεων ανάμεσα στις τέσσερις μεταβλητές ήταν θετικό για την ηλικία και το μέγεθος του νοικοκυριού και αρνητικό για το επάγγελμα και το εκπαιδευτικό επίπεδο. Εάν η αλληλοεπίδραση ενός συνόλου παραγόντων είναι θετική (αρνητική) τότε η συνδυασμένη επίδραση αυτών των παραγόντων στην ανισότητα θα είναι μεγαλύτερη (μικρότερη) από τη μεμονωμένη επίδρασή τους. Οι περισσότερες από τις αλληλοεπιδράσεις πρώτου βαθμού είναι θετικές, ενώ τρεις από τις τέσσερις αλληλοεπιδράσεις δεύτερου βαθμού είναι αρνητικές. Αρνητική είναι επίσης

1. Η τιμή της συνολικής ανισότητας στον Πίνακα 3 (0.8163) αποτελεί υποεκτίμηση της πραγματικής τιμής της συνολικής ανισότητας (0.8180), αλλά η προσθήκη περισσότερων μεταβλητών θα είχε μόνον οριακά αποτελέσματα, καθώς η τιμή του δείκτη δεν αυξάνεται αναλογικά με την ενσωμάτωση περισσότερων μεταβλητών. Σύμφωνα με τους υπολογισμούς μας, που εμφανίζονται και στον Πίνακα 3, η προσθήκη μιας τέταρτης εξηγηματικής μεταβλητής στο δείκτη τριών μεταβλητών ύψωσε την τιμή του δείκτη μόνο κατά 0.0010. Όταν για τον υπολογισμό του δείκτη χρησιμοποιούνται μόνο τρεις μεταβλητές, η υψηλότερη τιμή του δείκτη αποκτάται για το συνδυασμό ηλικίας, επαγγέλματος και μεγέθους του νοικοκυριού (T_i, LMN).

και η μοναδική αλληλοεπίδραση τρίτου βαθμού. Η αλληλοεπίδραση πρώτου βαθμού μεταξύ ηλικίας και επαγγέλματος (I_{KL}) είναι πολύ μικρή, έτσι ώστε να μπορούμε να υποθέσουμε ότι αυτοί οι παράγοντες είναι πρακτικά ανεξάρτητοι. Το ίδιο ισχύει και για τις τρεις αρνητικές αλληλοεπιδράσεις δευτέρου βαθμού.

Για να ξαναγυρίσουμε στα ουσιώδη αποτελέσματα, οι υπολογισμοί μας έδειξαν ότι από τις τέσσερις μεταβλητές, οι διαφορές στο επάγγελμα ερμηνεύουν περισσότερο από οποιαδήποτε άλλη μεταβλητή την ανισότητα του πλούτου. Αυτό έχει κάποια σημασία γιατί συνήθως οι διαφορές στο επάγγελμα δεν θεωρούνται σημαντικός παράγοντας στη δημιουργία ανισότητας πλούτου. Ένας τέτοιος παράγοντας που συνήθως συνδέεται με την ανισοκατανομή του πλούτου, η ηλικία, ήλθε τρίτος σε ερμηνευτική δύναμη. Η σχετικά μεγάλη άμεση επίδραση (T) και καθαρή συνεισφορά (C) της ποικιλίας στο επάγγελμα του αρχηγού του νοικοκυριού, τονίζει το ρόλο και την έκταση των διαφορών στην αμοιβή της εργασίας, τόσο μεταξύ όσο και εντός των διαφόρων επαγγελμάτων.

Το μέγεθος του νοικοκυριού παίζει ένα ρόλο διαφορετικό από αυτό των άλλων παραγόντων. Σε κάποιο βαθμό, η σπουδαιότητα που αποδίδεται σ' αυτή τη μεταβλητή στον Πίνακα 3, είναι τεχνητή. Ο μέσος πλούτος του νοικοκυριού γενικά αυξάνεται με την αύξηση του μεγέθους του νοικοκυριού, αλλά ο μέσος κατά κεφαλή πλούτος ακολουθεί διαφορετική πορεία.

Τέλος η επίπτωση του εκπαιδευτικού επιπέδου πάνω στην ανισοκατανομή του πλούτου εμφανίζεται πολύπλοκη. Είναι φανερό πως μια ισχυρή θετική συσχέτιση ανάμεσα στο εκπαιδευτικό επίπεδο και στο μέσο πλούτο του νοικοκυριού εμποδίζεται από το γεγονός ότι οι περισσότεροι μορφωμένοι είναι νέοι και κατά συνέπεια δεν είχαν χρόνο να συγκεντρώσουν περιουσία.

7. Ανάλυση της ανισότητας κατά πηγές πλούτου.

Στην ενότητα αυτή γίνεται προσπάθεια να αναλυθεί η ανισοκατανομή του πλούτου σε συνιστώσες σχετικές με τις πηγές του πλούτου των νοικοκυριών. Για τη διαδικασία της ανάλυσης χρησιμοποιούμε τη μέθοδο των Fei, Ranis & Kuo¹. Πολύ συνοπτικά η μέθοδος αυτή χρησιμοποιεί το συντελεστή Gini και περιλαμβάνει τον τεμαχισμό του συνολικού Gini (G) σε μια σειρά από επί μέρους στοιχεία. Πιο συγκεκριμένα, οι Fei, Ranis και Kuo, έδειξαν ότι το συνολικό Gini (G) ισούται με το σταθμισμένο μέσο συντελεστών Pseudo-Gini για κάθε πηγή πλούτου (\bar{G}_i), με σταθμά αποτελούμενα από το μερίδιο (Φ_i) κάθε πηγής στο συνολικό πλούτο:

$$G = \sum_{i=1}^n \bar{G}_i \Phi_i \quad (1).$$

1. Fei, J.C.H., Ranis, G. and Kuo, S.W.Y., (1978), "Growth and the Family Distribution of Income by Factor Components", *Quarterly Journal of Economics*.

Ένας συντελεστής Pseudo-Gini, για μιά πηγή πλούτου i , ορίζεται ως εξής: $\bar{G}_i = G_i R_i$ (2), όπου G_i είναι η τιμή του αληθινού Gini για την πηγή πλούτου i και R_i είναι ένας συντελεστής συσχέτισης. Πιο αναλυτικά το R_i είναι ο λόγος δύο συσχετίσεων:

$$R_i = \frac{\text{Cor}(Y_i, P)}{\text{Cor}(Y_i, P_i)} \quad (3)$$

Ο αριθμητής του παραπάνω κλάσματος εκφράζει τη συσχέτιση μεταξύ του πλούτου του νοικοκυριού από την πηγή i (Y_i) και της θέσης του νοικοκυριού στην κλίμακα του συνολικού πλούτου (P). Εξ άλλου ο παρανομαστής συσχετίζει το πλούτο του ίδιου νοικοκυριού από την ίδια πηγή με τη θέση του νοικοκυριού στην κλίμακα πλούτου από αυτή την πηγή (P_i).

Η μέθοδος χρησιμοποιεί όλες τις ατομικές παρατηρήσεις, έτσι ώστε στο τέλος να ερμηνεύεται το 100% της συνολικής ανισότητας. Από την άποψη αυτή, η ανάλυση του Gini είναι διαφορετική από τη διαδικασία που ακολουθήσαμε στην προηγούμενη ενότητα. Η ανάλυση του δείκτη του Theil χρησιμοποιεί μέσους όρους υποομάδων και συνεπώς αγνοεί τη διακύμανση εντός των υποομάδων. Αυτή, η εντός των ομάδων διακύμανση αποτελεί και το «μη ερμηνεύσιμο» μέρος της συνολικής ανισότητας.

Για τις ανάγκες της ανάλυσης, σχηματίσαμε τρεις πηγές πλούτου: τον αυτοδημιουργημένο ή αποκτηθέντα πλούτο, τον κληρονομημένο πλούτο και τέλος τον πλούτο από προίκα. Η προίκα είναι ένας τρόπος μεταβίβασης του πλούτου παρόμοιος με αυτόν της κληρονομιάς. Υπάρχουν όμως και ορισμένα χαρακτηριστικά που την ξεχωρίζουν σαν κοινωνικό έθιμο από την κληρονομιά. Δύο τέτοια χαρακτηριστικά είναι ότι η προίκα συνδέεται με ένα από τα δύο φύλα (τη γυναίκα) και ότι υλοποιείται μόνον μέσω του γάμου. Για τους λόγους αυτούς υπολογίζουμε την προίκα σαν μια ξεχωριστή κατηγορία.

Η ανάλυση του συντελεστή Gini εμφανίζεται στον Πίνακα 4. Ο συνολικός πλούτος από κληρονομιά υπολογίστηκε ως εξής: τα ερωτηματολόγια που χρησιμοποιήθηκαν περιελάμβαναν συγκεκριμένες ερωτήσεις με σκοπό να αποκαλύψουν τις πηγές του πλούτου των νοικοκυριών. Για τεχνικούς λόγους όμως, οι ερωτήσεις αυτές περιορίστηκαν στα μερίδια από ακίνητη περιουσία, από αγροκτήματα και από προσωπικές επιχειρήσεις. Έτσι ο συνολικός πλούτος από κληρονομιά στον Πίνακα 4, αποτελεί υποεκτίμηση της αληθινής του αξίας, ενώ αντίστροφα στον ίδιο Πίνακα υπερεκτιμάται ο πλούτος από αυτοδημιουργία.¹

1. Το μέγεθος του σφάλματος πρέπει να είναι μικρό για δύο λόγους. Πρώτον η ακίνητη περιουσία, τα μερίδια από αγροκτήματα και τα μερίδια από προσωπικές επιχειρήσεις αποτελούν τον κύριο όγκο του συνολικού πλούτου (82.43% της συνολικής καθαρής αξίας). Δεύτερον, μερικά από τα περιουσιακά στοιχεία που δεν εξετάστηκαν από την πλευρά της προέλευσης, συνήθως συνδέονται με το εισόδημα από απασχόληση. Τέτοια στοιχεία είναι ιδιαίτερα οι τραπεζικές καταθέσεις, τα μετρητά καθώς και τα ιδιωτικά αυτοκίνητα.

ΠΙΝΑΚΑΣ 4

Ανάλυση ανισότητας κατά πηγή πλούτου

	Πλούτος από κληρονομιά	Πλούτος από προίκα	Πλούτος από αυτο- δημιουργία	Συνολικός πλούτος
Σύνολο (σε χιλ. δρχ.)	401,596	260,069	901,414	1,563,079
Μερίδιο πηγής στον πλούτο (Φ_i)	0.2569	0.1664	0.5767	1.0000
Συντελεστής Gini (G_i)	0.9140	0.8410	0.7161	0.6573
Σχετικός συντε- λεστής συσχέτι- σης (R_i)	0.8198	0.6574	0.9027	
Συντελεστής Pseudo-Gini (\bar{G}_i)	0.7493	0.5529	0.6464	
$\Phi_i \bar{G}_i$	0.1925	0.0920	0.3728	
Μερίδιο πηγής στην ανισότητα (FIW _i)	0.2929	0.1400	0.5672	

Σύμφωνα με τον Πίνακα 4, το μεγαλύτερο μέρος της συνολικής καθαρής αξίας (57.67%) δηλώθηκε σαν «συσσωρευμένος» πλούτος. Ο πλούτος που αποκτήθηκε από κληρονομιά, έρχεται δεύτερος σε σπουδαιότητα, αποτελώντας το 25.60% της συνολικής αξίας ενώ τέλος ο πλούτος από γάμο συμμετέχει με ποσοστό 16.64%.

Θεωρούμε ιδιαίτερα δύσκολο το σχολιασμό της παραπάνω κατανομής καθώς δεν έχουν περιέλθει στην αντίληψή μας μέχρι σήμερα, παρόμοιες κατανομές για άλλες χώρες. Ωστόσο δεν μπορούμε παρά να τονίσουμε τη σημασία του «μη-συσσωρευμένου» πλούτου που βρέθηκε να αποτελεί το 42.24% του συνολικού πλούτου του δείγματος.

Η εφαρμογή της μεθόδου ανάλυσης της ανισότητας κατά πηγές, κατά τη γνώμη μας έριξε κάποιο φως στο μηχανισμό λειτουργίας της ανισότητας του πλούτου. Μπορεί το σχετικό μέγεθος των διαφορών ανάμεσα στο μερίδιο πηγής στον πλούτο (Φ_i) και στο μερίδιο πηγής στην ανισότητα (FIW_i) να εμφανίζεται μικρό, αλλά η κατεύθυνση των σχετικών μεταβολών παρέχει ενδείξεις για το ρόλο κάθε πηγής στη διαμόρφωση της συνολικής ανισότητας.

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας το είδος του πλούτου που ερμηνεύει το μεγαλύτερο μέρος της ανισότητας είναι ο «συσσωρευμένος» πλούτος. Αυτό συμβαίνει, εν μέρει γιατί αυτού του είδους ο πλούτος αποτελεί σημαντικό μέρος της συνολικής καθαρής αξίας και εν μέρει γιατί βρέθηκε να κατανέμεται εξαιρετικά άνισα ανάμεσα στον πληθυσμό του δείγματος. Παρά το

γεγονός ότι η αξία του πραγματικού συντελεστή Gini για τον πλούτο από αυτή την πηγή (0.7161) είναι μικρότερη από τις τιμές του Gini για τις άλλες πηγές πλούτου, δεν υπάρχει αμφιβολία ότι η τιμή αυτή είναι εντυπωσιακή. Υπογραμμίζει το μέγεθος των διαφορών στα εισοδήματα από απασχόληση ανάμεσα και μέσα στα διάφορα επαγγέλματα.

Ο πλούτος από κληρονομιά εμφανίζεται να είναι το περισσότερο άνισα κατανεμημένο είδος πλούτου. Ο συντελεστής Gini γι' αυτή την πηγή (0.9140) σχεδόν αγγίζει τη μέγιστη δυνατή τιμή (1.0000). Ο συνδυασμός αυτής της υψηλής τιμής με μια υψηλή τιμή του σχετικού συντελεστή συσχέτισης παράγαγε έναν επίσης υψηλό συντελεστή Pseudo-Gini. Με τη σειρά του αυτό το γεγονός είναι υπεύθυνο για την απόδοση σ' αυτό το είδος πλούτου πολύ μεγαλύτερης ερμηνευτικής δύναμης (FIWi) από αυτή που θα υπέθετε κανείς κρίνοντας μόνον από το μερίδιο (Φ_i) αυτής της πηγής στο συνολικό πλούτο.

Ο πλούτος που αποκτήθηκε από γάμο εμφανίζεται να παίζει διαφορετικό ρόλο από αυτό της κληρονομιάς. Γενικά ο πλούτος αυτής της πηγής κατανέμεται λιγότερο άνισα από τον πλούτο από κληρονομιά. Η τιμή του συντελεστή συσχέτισης για τον πλούτο αυτής της πηγής είναι καθαρά η χαμηλότερη από τις τρεις και αυτό υπονοεί ότι η αντιστοιχία ανάμεσα στην κλίμακα προίκας-πλούτου και στην θέση στην κλίμακα συνολικού πλούτου είναι ασθενής.

Το τελευταίο αυτό ερώτημα ωστόσο δεν μπορεί κατά τη γνώμη μας να χρησιμοποιηθεί σαν επιχείρημα για τη θετική επίπτωση του θεσμού της προίκας πάνω στην ανισότητα του πλούτου. Εάν η προίκα λειτουργούσε σαν ένας μείζων εξισωτικός παράγοντας, εάν δηλαδή οι άνθρωποι που παντρεύονται με προίκα ανήκουν στη μεγάλη τους πλειοψηφία σε διαφορετικές κοινωνικές τάξεις, τότε θα περίμενε κανείς την τιμή του συντελεστή Pseudo-Gini στον Πίνακα 4 (0.5529) να πλησιάζει στο μηδέν ή και να είναι αρνητική, κάτι που θεωρητικά τουλάχιστον δεν αποκλείεται.

Γενικά και με βάση τον Πίνακα 4, θα λέγαμε πως ο πλούτος που αποκτήθηκε με ίδιες προσπάθειες καθώς και ο πλούτος από προίκα ασκούν μια ουδέτερη έως ελαφρά εξισωτική επίδραση πάνω στη συνολική ανισότητα. Αντίθετα ο πλούτος από κληρονομιά καταγράφεται από την έρευνα σαν ένας καθαρά μη-εξισωτικός παράγοντας.

8. Μερικές τελικές παρατηρήσεις.

Συνοψίζοντας τα παραπάνω, θα μπορούσαμε να πούμε πως τόσο η ανάλυση της ανισότητας σε παράγοντες συνεισφοράς, όσο και η ανάλυση κατά πηγές του πλούτου, έδωσαν έμφαση στην αγορά της εργασίας, σαν τον πρωταρχικό παράγοντα δημιουργίας της ανισότητας στην κατανομή του πλούτου. Αυτό είναι σημαντικό γιατί η αγορά εργασίας θεωρείται επίσης υπεύθυνη για ένα μεγάλο μέρος (και κατά πάσα πιθανότητα το μεγαλύτερο) της εισοδηματικής ανισότητας.

Επί πλέον τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν ότι δύο παράγοντες που

από παράδοση συνδέονται με την ανισοκατανομή του πλούτου, η ηλικία και η κληρονομιά, ερμηνεύουν μόνον ένα μικρό μέρος της ανισότητας.

Σχετικά με την ηλικία, τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν ότι ο μέσος πλούτος μειώνεται μετά τη συνταξιοδότηση του αρχηγού του νοικοκυριού. Βρισκόμαστε έτσι σε αντίθεση με άλλες εμπειρικές έρευνες που θέλουν το μέσο πλούτο να αυξάνει καθ' όλη τη διάρκεια της ανθρώπινης ζωής.¹

Οι λόγοι που ερμηνεύουν την τάση για διαμερισμό των υπαρχόντων όταν ο κάτοχός τους είναι ακόμη στη ζωή, πρέπει κατά τη γνώμη μας να αναζητηθούν αφ' ενός μεν στο θεσμό της προίκας, αφ' ετέρου δε στο φορολογικό σύστημα που κάνει αυτή τη λύση συμφερότερη.

Εξ άλλου αναφορικά με την κληρονομιά, θα πρέπει να σημειωθεί ότι τα συμπεράσματά μας δεν έρχονται σε πραγματική διάσταση με αυτά άλλων ερευνών που θεωρούν την κληρονομιά σαν το κύριο παράγοντα πίσω από την ανισοκατανομή του πλούτου.² Οι μελέτες αυτές, σε αντίθεση με τη δική μας στηρίζονται στην εξέταση των πλουσιότερων μόνο στρωμάτων της κοινωνίας. Η ερμηνευτική δύναμη της κληρονομιάς είναι φυσικό να μεγαλώνει καθώς προχωράμε προς την επάνω άκρη της κλίμακας του πλούτου.³

Τελειώνοντας θα κάνουμε μια αναφορά στο πρόβλημα της προσέγγισης της οικονομικής ανισότητας.

Στην ορθόδοξη οικονομική σκέψη, ο πλούτος και το εισόδημα αποτελούν δύο ξεχωριστές έννοιες. Το εισόδημα αναφέρεται σαν «ροή» πόρων ενώ ο πλούτος σαν «απόθεμα» πόρων. Στην πράξη όμως το εισόδημα και ο πλούτος μπορούν να χρησιμοποιηθούν για τον ίδιο σκοπό: την ανύψωση του επιπέδου διαβίωσης ενός ατόμου. Ο πλούτος, κατ' αρχήν μπορεί να πάρει τη μορφή της «ροής» μέσω του εισοδήματος από περιουσία, ενώ τα περισσότερα περιουσιακά στοιχεία μπορούν να ρευστοποιηθούν σε σύντομο χρονικό διάστημα και να χρησιμοποιηθούν π.χ. για τη συμπλήρωση του τρέχοντος εισοδήματος.

Η σχέση μεταξύ εισοδήματος και πλούτου, το ερώτημα δηλαδή σε πιο βαθμό ο πλούτος συσχετίζεται με το εισόδημα, απ' όσο γνωρίζουμε δεν έχει διερευνηθεί ακόμη. Αν και δεν είναι βέβαιο ότι οι πιο πλούσιοι νέμονται και τα υψηλότερα εισοδήματα πάντοτε, το πιο πιθανό είναι ότι η κατανομή του πλούτου ενισχύει τις ανισότητες στην κατανομή του εισοδήματος.

Ένα τέτοιο συμπέρασμα δεν μπορεί φυσικά να εξαχθεί από την έρευνα

1. Astin, J.A., (1975), "The Distribution of Wealth and the Relevance of Age", *Statistical News*.

2. Atkinson, A.B. (1971), "The Distribution of Wealth and the Individual Life-Cycle", *Oxford Economic Papers*.

3. Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι αν η διαδικασία ανάλυσης που προηγήθηκε, εφαρμοσθεί μόνον για το ανώτερο (σε πλούτο) 10% του δείγματος, τα αποτελέσματα από άποψη ερμηνείας θα είναι πολύ διαφορετικά. Χαρακτηριστικό είναι ότι η τιμή του συντελεστή συσχέτισης για τον κληρονομημένο πλούτο στον Πίνακα 4, είναι μεγαλύτερη από την αντίστοιχη τιμή του συντελεστή για πλούτο από προίκα, γεγονός που σημαίνει ότι η συχνότητα εμφάνισης της κληρονομιάς αυξάνει καθώς «ανεβαίνουμε» την κλίμακα του πλούτου.

που κάναμε, αποτελεί όμως ένα πρόβλημα που θα ήταν σκόπιμο κατά την άποψή μας να διερευνηθεί.

Μια κατάταξη των ατόμων με κριτήριο ταξινόμησης ένα συνολικό ποσό, από εισόδημα και από περιουσία, για την εξέταση στη συνέχεια της σχετικής τους θέσης στην κλίμακα, θα είχε πλεονεκτήματα. Ένας τέτοιος σύνθετος δείκτης θα πλησίαζε περισσότερο ίσως από οποιοδήποτε άλλο την έννοια της οικονομικής ανισότητας.